

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK JSTVÁN, BOD PÉTER, BOROS GYÖRGY, DR. CSERNÁTONI GYULA, CZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN, SANDOR JÓZSEF.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíthatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lyceum-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — NAGY KÁLMÁN közs. isk. igazgató-, egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Feleki út 1. sz. a.) küldendők

A szórakozottságról.

A léleknek vele született hajlama van a folytonos tevékenységre; munkásságában nincs megállapodás, pihenés, nyugalom. És ha a léleknek cselekvés, foglalkozás utáni vágya nincs kellőképp kielégítve; ha a benyomások tevékenységi hajlamát nem elégíti ki: az esetben az unalomérzete támad lelkünkben. Egy tárgynak nézése, melynek minden egyes részéről határozott képzeletet nyerünk, s mely e szerint kevésbé érdekel, hidegen hagy; úgy többször hallott történet, mely semmi újat nem tartalmaz, nem érdekel. Mig ellenben, ha a benyomások, képzeletek szokáttanul gyorsan váltják fel egymást; ha a gyors váltakozás következtében azok maradandó nyomokat nem hagyhatnak, ha így a benyomások közepette a lélek majdnem üresen marad, ugyannyira, hogy egy képzet sem elevenítheti fel: akkor a szórakozottság áll elé.

Látni való, hogy úgy az unalom, mint a szórakozottság a léleknek majdnem ugyanazon beteges érzelme, csak nem azonos benyomások szülöttjei, melyek közül az első a munkakedvet öli meg, a második a lélek egyöntetű munkásságát akadályozza.

Epen azért nincs szánandóbb látvány oly iskolánál, hol a tanuló a tanítás ideje alatt szórakozott. Ebből származnak azon nem ritkán előforduló kellemetlen csalódások, hogy midőn egy tövétől megismertettetett tárgyak ismétlése jön elé, s a tanító azon jóhiszeműen van, hogy az már határozott tudat, keserűen tapasztalja, hogy siket füleknek beszél. Innen származik a legtöbb panasz a gyermek szellemi ki nem fejlődése miatt mert hol e betegség uralkodik, ott a tanító fáradságát siker nem koronázhatja; ott a legnagyobb és odaadóbb munka is kárba vesz; ott sikert elérni nem lehet.

De nemcsak az iskolai nevelésre hat bénítólag a szórakozottság hanem uralkodó befolyása van az egész életre, mert tény az, hogy világos képzetet csak úgy szerezhethünk, ha az azt előidéző benyomások ha nem is oly gyakran de huzamosb időn át ismétlődnek; tény az, hogy figyelemmel kísért benyomás lelkünkben egyszerű egynél több nem lehet; tény továbbá még az is, hogy a képzet maradandósága csak úgy biztosítható, ha a benyomást csakis a vele legközelebbi rokonságban lévő benyomás társaságában vesszük fel. Már pe-

dig a szórakozott lelki-tehetségét nem tudja egy benyomás annyira lebilincselni, hogy egy más annak képét egészen el ne mossa. Epen azért — mivel csak az képes lelki nemesbülésére, szellemi kiképzésére a legkülönbözőbb élettapasztalatokat felhasználni, ha a tárgyakat és eseményeket kitartó figyelemmel tudja vizsgálni és képes magát ahoz alkalmazni — a szórakozott saját boldogulhatását nem biztosíthatja.

A szórakozottságnak rossz következményei között legsúlyosabbnak tartom azt, hogy akadályozza az emlékező tehetséget.

Lelkünknek azon képességét, mellyel nemcsak bir képzeteket alkotni, hanem azokat határozott sorrendben meg is tudja tartani, köztudomás szerint emlékező tehetségnek nevezik. A jó emlékező tehetségnek tehát első fő kelléke a képzetek tiszta felfogásában és helyes megértésében rejlik; már pedig a szórakozottnál — mivel a képzetek, a nélkül hogy maradandó nyomokat hagynának, gyorsan váltják fel egymást — tiszta felfogásról és megértésről szó sem lehet. A szórakozottságnak ezen egyetlen felemlített eredménye is felhívja a gondolkodót a baj lehető orvoslására, annál is inkább, mivel az nagyon könnyen megszokássá válhatik, mely esetben a betegség még nehezebben orvosolható.

A gyermekek nagyon könnyen megszokhatják, hogy a tanítás folyama alatt megszerzett képzeleteiket azzal semmi összeköttetésbe nem hozható képzeleteikkel hozzák kapcsolatba, s így azok egymásnak elhomályosítói lesznek. Mintegy álmodozóvá lesznek; megtanulnak ében álmodni; elvesztik figyelmezői képességeiket s ezen hibájok nagyon könnyen átszarmazhatik a későbbi életre is. Az ily emberek elvesztik úgy szellemi rugékonyságukat, mint fogékonyságukat minden szép és jó iránt; bármily magasztos eszme hidegen hagyja, nem tudnak érte lelkesülni, mert nincs határozott szilárd akaratur; nem tudnak egész komolysággal egy tárgyra gondolni.

Nálok határozott szándék, erős akarat, szilárd jellem nem található, mert ezeknek fő feltétele hiányzik.

Hogy a szórakozott nem művelődhetik ki, hogy jelleme kifejlődése nem lehet, azt könnyen átláthatni. Epen azért a tanítónak elengedhetlen kötelessége, hogy

ha növendékeiben szórakozottságot vagy csak ennek előjeleit is felfedezi, azt minden tőle telhető módon megszüntesse, kifejlését megakadályozza. Azonban gyakran megtörténik, hogy — bár helyesen voltak választva az óvszerek — sikertelenek lettek, mivel a baj elhárítására nem a leghelyesebb út volt választva.

Hogy a cél elérhető legyen, szükséges, hogy a tanító saját személyiségét, tanítási eljárását, modorát, tanítványai természetét és az őket közvetlen érintő körülményeket tekintetbe vegye.

A mi személyét illeti első és legfőbb kelléknek tartom, hogy egész tehetségét az iskolára szentelje, mert a tanító legszigorubb és egyszersmind legigazságosabb bírója saját növendéke. Kinek figyelmét a legkisebb körülmény változás sem kerüli ki. Nagyon könnyen felismeri, ha vajjon tanítója pusztá kötelesség teljesítésből vagy hivatás szeretetből teljesíti-e feladatát? S ha látja, hogy eltölti a rendes órát csak azért, hogy el legyen telve; ha látja hogy munkáját keserűséggel leszolgált robotnak nézi; ha látja, hogy nem a szeretet lelkesíti; úgy ő sem fog csüggeni szaván; nem lelkesül a tanításért, tanulásért; nem fordít figyelmet sem tanításra, sem tanulásra, hisz: hogyan legyen ő figyelmes, ha a tanító sem az.

Elengedhetlen kötelességnek tartom, — mit már számtalanszor ismételték, de mit talán végezetig szükséges lesz ismételni, — hogy a tanító a feldolgozandó tananyagra feldolgozás előtt készüljön el, hogy tanítás alatt egész határozott legyen; továbbá az oktatáshoz szükséges tanszereket a tanítás megkezdése előtt szerezzze be, hogy ide odakapkodása által a gyermekekben a figyelmetlenség ki ne fejlődhessek. Kicsinységeknek látszók biz ezek, talán nevetségesnek tartja felemelítését akárhány, csak az a szomorú dolog, hogy az ilyen kicsinységek be nem tartása öreg hiba, mivel azok miatt sok oly kellemetlenség fejlődhetik ki, melynek orvoslására a végső erő nem képes s az ilyenért Isten és ember előtt az felelős, ki kicsinységeknek látszó kötelességeit megtenni elmulasztotta.

A mi pedig külső megjelenését, eljárását, modorát illeti itt is kerüljön minden feltűnőt, mi figyelem megszállásnak, szórakozottságnak nyújthatna anyagot. Mind az, mi a megszokástól különbözik, elvonja a gyermek figyelmét a tanult tárgytól, szórakozottá teszi. Epen azért úgy nyelvezetében, hangjában, mint modorában a megszokott természetességtől ne térjen el. Nyelvezete legyen tiszta érthető, a gyermek fogalmkörét túl ne szárnyaló, de azért irodalmi nyelv legyen, a tájkiejtések csak annyiban és úgy használandók, hogy általok a gyermek a helyes kifejezésre rávezetessék.

A hangja erősségére nézve megjegyzem, hogy — habár igaz, miszerint az élet első szakában minél élénkebb és erősebb a benyomás, annál inkább fel van költve a figyelem, a miből az következne, hogy az erős hang köti le a figyelmet — én e következtetést mindenkben nem tudnám elfogadni, mert tény az, hogy „lármás tanítónak zajos iskolája van,“

Eljárásában legyen bensőség; lássa át a gyermek, hogy át van hatva hivatása érzetétől; legyen bizalommal irántok hogy iránta is bizalommal viseltetnek, mert „bizalom bizalmat szül.“ S ha látja, hogy tanítványai egyike vagy másika a tanított tárgy iránt részvétlenséget tanusít; kerülje a felgerjedés indulatba jövését, melyek rossz tanácsadók; ne dorgáljon nagyon sokat, nagyon sokszor, mert ez által — ha a gyermekek már megszokták — a figyelmetlenséget megszü-

netni nem tudja. A figyelmetlenkedőre tekintsen komoly szigorúsággal, s ha ez nem elégséges a figyelemre intésre, úgy figyelmeztesse jó akarólag, mi, ha nem használ, dorgálásnak csak ez esetben van helye. Azonban legbiztosabban fentartatik a figyelem az által, ha a gyermek tudja, hogy tanítója figyelmét mi sem kerüli ki.

Tagadhatatlan, hogy a fentebbiek betartása nagyban befoly a szórakozottság orvoslására, de annak gyökeres kiirtására a tulajdonképpeni oktatásnál kell az óvszereket megkeresni és felhasználni, mert legveszélyesebb hibája a tanításnak az unalmasság, mert ha ez unalmas: úgy tanító és tanítvány közt nincs szerves összeköttetés. Eppen ezért keltse fel oktatása iránt a gyermek érdeklődését az oktatás érdekessé tételével által, mely cél elérését nem mély tudomány, fellengős, virágos, a gyermek által alig érthető kifejezések, melyektől hemzseg a legtöbb elemi tankönyv, nem is tréfák és oda nem tartozó mesék, adomák s több efélek biztosítják, hanem az, ha a tanító bele éli magát a gyermek világába, fogalom körébe; ha tanítványainak barátja, szülője, jó tanácsadója, szóval mindene lesz; ha olyat tanít, mi a már tanultaknak mintegy kifolyása, vagyis mi előtte egészen nem ismeretes, de nem oly ismeretlen, hogy azt felfogni, megismerni ne tudja, mert bármelyik eset unalomnak, részvétlenségnek, kedvtelenségnek szülőanyja.

Számtalan példát hozhatni fel annak bebizonyítására, hogy a legszárazabb, legelvontabb tudomány is kedvelt lehet a gyermek előtt, ha annak megértésére helyesen volt vezetve. De hogy is ne! Ha gyermek órákig eljátszik — felnőttek előtt semmiségnek látszó — játék tárggyal; ha játékát, melyben semmi változatosság fel nem fedezhető, szenvedélyvel s látható egész örömmel üzi: úgy az oktatásra még nagyobb örömmel figyel, ha úgy van az keresztül vive, hogy által tudványa fel van keltve, de a tanulástól nincs „megeszmörölve,“ ha a tanulásnál élvezheti az ő fáradságának, és feltalálásának méltó örömeit.

Meg vagyok győződve, hogy erélyes felügyelet nagyban befoly a szórakozottság meggátlására, mert ez esetben a gyermek nem tud tanítás alatt szomszédártsaival csevegni; így mást sem zavarhat s ő is akarva nem akarva kénytelen oda figyelni. Csakhogy véleményem szerint az olyan figyelem, melyet a büntetéstől való félelem tart fenn, állandó, tartós nem lehet. A büntetéstől való félelem megszűnésével elenyészik a figyelem. Valódi, tartós, állandó figyelem csak ott van, hol az érdeklődést maga a tárgy költi fel, és hol a gyermek tudványa a maga teljességében van felköltve.

Azon gyermekekkel, kiknél szórakozottság, vagy erre való hajlandóság, figyelmetlenség mutatkozik, lehetőleg többet s minden esetre többször kell foglalkozni, mint a más növendékekkel, s rendes ülőhelyekül oly hely választandó, hol minden egyes tettük, minden mozdulatuk figyelemmel kísérhető, hol teljesen ellen lehessen őrizni. Féltség s a tanítás eredményét nagy mértékben akadályozó rendszer, — s ha megvan, azt hiszem: kevés helyt található, — hogy a nagyobb tehetségek elől s a gyengébbek, kikhez természetesen tartoznak a szórakozottak, figyelmetlenek, hátul üljenek. Ily beosztás nyújt tápot az önbecsézetnek s ennek ellenlábásai: a hiuságnak, hizelkedésnek, irigységnek, hazugságnak, de nem óvszer a szórakozottság ellen.

A figyelem lekötése s az emlékező tehetség felkeltése, gyakorlása céljából ajánlatos, minél többet

emléztetni, csak hogy ez úgy legyen keresztül vive, hogy általa a gyermekben lévő, vagy lehető tanulási kedv el ne vesszen. Gond legyen fordítva arra, hogy a gyermek, mikor csak lehető, hangosan tanuljon, mert a pszichologia tanítása szerint, ha a léleknek mind a látási, mind a hallási érzéke egyszerre van igénybe véve: úgy a két oldalról történt benyomások folytán származó képzetek gyorsabban és mélyebben vésődnek a tudatba.

A könyv nélküli tanuláshoz szükséges a nyugodt kedély, zajtalan, csendes, ismert hely, ezekre a gyermek figyelme felhívandó. S minthogy tény az, miszerint egyoldalú gyakorlás egyoldalú emlékező tehetséget szül, azért emléztessen a tanító minél többfelét. S miután az emlékezés nem a szavak betanulásaért, hanem a képzetek elsajátításaért történik, azért csak azt kell beemléztetni, a mit már megelőzőleg ért. A beemlézettnek tudássá fejlődését az által biztosíthatjuk, az emlékezetbe felvétel úgy segíthetjük elé, ha külső jelek, segéd képzetek által minél több oldalról megvilágítjuk. A mit a gyermek beemlézett, hogy tartós is legyen, ne feledjük ki a számításból először azt, hogy: „Az ismétlés a tudás anyja.“ Az ismétlésnek pedig legjobb módja, ha összefüggő előadásban mondja el. Másfelől ügyelni kell arra, hogy a beemlézendő mind alakra, mind tartalomra mintaszerű legyen, hogy annak a későbbi életre való kihatása felől a gyermek meggyőződjék, hogy így egész szenvedélyvel, odaadással fogjon a munkához. A minden tekintetben érdekes és vonzó daraboknak beemlézése megalapítja a szép előadást, tisztítja a kedélyt, erősíti az akaratot.

Hogy a figyelmetlenség, szórakozottság meggátlására tett fáradozásaink sikere annál biztosabb legyen, a külbefolyásokat is tekintetbe kell venni, mert nagyon sokat tesz az, hogy az iskola helyiség eléggé alkalmas-e nagyság és világosság tekintetében; oly helyen van-e, hol a külbeavatások a legjobb akarat mellett is figyelmetlenséget szülnék; belső berendezése célszerű-e? stb. Ha ezek, vagy közülök egyik-másik megvan, elhárításaért tegyen meg a tanító mindent, mi lehető. Csakhogy a tapasztalat szerint az iskola fentartók nagy részénél az elhárításhoz szükséges akarat, egyszerűzet és pénz közül egyik vagy másik legtöbbször hiányozni szokott. Azonban sok oly mellékkörülmény foly be a figyelmetlenség, szórakozottság fejlődésére, melyek a tanító által elháríthatók. Pl. a lankadtságot, kimerültséget a megfeszített munka is okozhatja. A tanítást csak addig folytassa, meddig a gyermek gyenge ereje követni bírja. Az igen nagy világosság, vagy ennek hiánya is zavaró a tanítás menetére, de még sokkal nagyobb befolyást gyakorol arra az, ha a tanítás folyama alatt szükségtelen látogatások történnek, mi különösen falu helyeken napi renden van. Jön egyik szülő, a gyermek felhozta az „eresz“ kulcsát; azt elkéri; jön a másik, gyermekét kikéri, mert neki menni kell, s otthon nincs ki ügyeljen; jön a másik, harmadféleves gyermekét felhozza az iskolába, mert „úgy kívánczolt fel, hogy nem tudta honn tartani,“ (restelte rá ügyelni.) Jó ez, jó az! Hogyan lehetne elészámolni! Elég az, hogy mindig jönek. Ezen kellemetlenségek egyenesen a tanító által hátríthatók el.

De nem folytatom tovább, hisz a szórakozottságról s annak leszoktatásáról köteteket lehetne írni, hanem azért a szórakozott gyermek ilyenek maradhatnak s mint ilyen élhetnek le életét. Vannak a nevelésnél oly nehézségek, melyeknek beszüntetése céljából s a meg-

szüntetés mikéntjéről nagyon sokat írtak, de nem elegendet arra, hogy rátámaszkodva a baj megszűnjön; ezek közé tartozik a szórakozottság, melyeknek megszüntetésére a módokat és eszközöket tanulmányozni kell, de azt betanulni s minden körülmények között sikeresen alkalmazni nem lehet. A tanítónak főleg saját érzélem világa az irányadó. Itt kell feltalálhatónak lenni azon segédeszközöknek, melyekkel a betegség legsikeresebben gyógyítható. Használja fel ezen segédeszközöket a bizalom, figyelem felkeltése s az emlékező, komolyan gondolkodó tehetség gyakorlásával egyetemben a figyelmetlenség, szórakozottság meggátlása érdekében.

Papp György.

Az iskolák világitásáról.

Mióta Cohn tanár Breslauban a figyelmet az iskolák czélszerű berendezésére felhívta, különösen a világosság és levegő mennyiségét illetőleg, azóta a tanítók is foglalkoznak az egészségügy kívánalmaival. Ma már senki előtt sem ábránd többé az, hogy a tantermek, ha kellő mennyiségű levegőt és fényt nem kaphatnak, mesterségesen kell hogy ezzel elláttassanak. Hiszen még hazánkban is elég olyan tanterem van, mely néha télen a délutáni órákban nem nélkülözheti a mesterséges megvilágítást. Tapasztalt tények, és megkísérletek is azon szabályt állították fel, hogy ott hol gázzal világítanak, 4 gyermekre egy gáz láng világossága szükséges, és pedig nem a lepke-láng, hanem hengeres világító fény, mert ebben ég a gáz legtökéletesebben el; és habár több meleget termel is; de sokkalta jobban világol. Ezeket Árgánd-féle gázégetőknek nevezik, ezek el vannak látva egy bádoggal ernyővel, és a lángot egy csillám-henger veszi körül. Ez célszerű szerkezet, mely elfedi a fény kontrásztjait és megvédi a gyermekek látószervét. A gáz vagy lámpa lángoknak egy meterrel kell a gyermekek feje felett függeni. Ezen szabályokat állította Cohn tanár fel, mint célszerű követelményeket, s nem is oly könnyen vétnének ez ellen a tanítók és iskola hatóságok, hogy ha volna az ilyen hatóságok kebelében oly egyén is, ki jártas lenne az egészségügy szabályaiban, de tekintünk el most minden egyébtől, és fogadjuk el azt, hogy a Cohn tanár úr szabályozó rendszere mellett a gázzal is lehet iskolákat világítani. Csak az a kár, hogy nincs mindenütt a rendelkezésre álló világító gáz. De térjünk vissza az Árgánd-féle készülékre, mely tagadhatatlanul jobban világít és jobban szabályozható, mint a lepke-láng, de több gázt fogyaszt, és így drágább. Vegyük ehhez még a csillámhenger és pléhernyő árát is, drágábbba kerül, mivel ezek az előbbeni időkben a gázlángoknál éppen nem voltak használatban.

1881-ben Hartley Londonban kimutatta, hogy a tejüveg, melyet ma is mindenféle lámpa ernyőként használnak, a fénynek 33 egész 60 % elnyeli; a tányér alakú ellenzők pedig éppen 60 % nyelnek el belőle. Ha 4 tanítványra egy gázlángot tartunk szükségesnek, ez költség tekintetében drága, de a fény mennyiségét illetőleg a szükségnek éppen megfelel; azonban csak vegyük azt tekintetben, hogy az adófizetők már is sokat panaszkodnak az iskola adók miatt, és ezen nem is csudálkozunk, mert iparosok, kereskedők- és jogászok, kiknek nagyobb részéből szerveztetnek az iskola hatóságok, honnan is tudnák azt, hogy mi a szüksége a jó

és egészséges látásnak. De a világ folyton tovább halad s ámbár még mai napig is csak nagyon kevés iskolában világítanak gázzal, hát még mi lenne akkor, ha a modern villanyos világítást kívánók az iskolák világítására. Eltekintve a drágaságtól, mert az idő ha nem is messze, de közel sincs ahhoz, hogy az iskolák villanyos világítást kaphassanak Bármely iskola berendezésénél hibás a számítás, ha nem vesszük tekintetben a játékkedvet, túlcsapongást és az ifjuság romboló hajlamát. Minél jobban rendezzük az egészségügyi viszonyokat, és minél jobban élvezik a tanítványok ennek hatását, annál elevebbek lesznek; és minden bizonynyal a világító eszközökben is találnak tárgyakat, melyeken a pajzanságokat gyakorolhatják, és a mit a fuokról feltételezhetünk e tekintetben, kisebb mértékben a leányokra is talál, jó volna világító eszközökül szét nem rontható anyagokat fedezni fel. De mondjuk ki azt, hogy bármivel legyen a tanterem világítva, nélkülözheti ezen kellékeket, t. i. „hogy adjon elég fényt és ne szennyezze a tanterem levegőjét,” chez még az iskoláknál az is szükséges, hogy a hozzájuk közel levő tárgyak meg ne gyujtathassanak. Térjünk csak vissza a tényezőkre, ezeknek hatásával még ma is sokan nincsenek tisztában: a mesterséges világításnak egyik hátránya a fény megtörése és szétszóratása; a festőknek nincs nagyobb ellenségük, mintha műtermük ablaka előtt különböző tárgyak a fényt megtörik, a szemorvosok lépten-nyomon tiltják a beégetett vagy festett lámpaernyőket, mind ezen tárgyak fényt rabolnak függélyes, alóli, vagy oldali irányban; de a felülről vissza vert fény a szemnek nem árt, a fényerejét növeli és az alatta lévő tárgyat jobban világosítja meg, Cohn tanár kísérleteket tett különböző világító testekkel, és ezen kísérleteihez a Wéber Leonhárd-féle fénymérőt használta; a méréshez egységül a métergyertyát vette fel, az az a normál gyertyának azon fényét vette, mely függőlegesen egy méternyi távolságból fehér papirost megvilágosított. Számos kísérletet tett s arra jött, hogy olyan nyomtatványokat, melyeket közepes nappali világosításnál egy méter távolságra látni lehetett, és ennek értékét vohettük 50 méter gyertya fényére 10 normál gyertya fénye világosithatta meg. 10 méter gyertyának a fényét Wéber szerint oly módon állíthatjuk elő, hogy ha egy stearin gyertya lángjától oldalvást 20 cmnyi távolságra, és fejul pedig 15 cmnyi távolságra helyezkedünk el, ennek világossága még mindig mérsékelt fényt ad. Ha egy iv papirt függő lámpák alá helyezük el, melyek felett nincs ellenző, alig nyerjük egy méter gyertya fényét; ha pedig különböző fényernyőket alkalmazunk a lámpák fölé, alól könnyen 11 méter gyertya, v. épen 216 ilyenemű gyertya világító erejét nyerhetjük. Fényesre csiszolt lámpa ernyők mindig több fényt vernek vissza, mint a lakkosok, tehát az ilyenek iskolákba mindig inkább ajánlhatók, tantermekben lobogó lángokat, melyeket hengerek nem vesznek körül, nem kell alkalmazni, mert az ilyeneknek fénye nem az asztalokra koncentráldódik s a lobogó lepke láng a recze-hártyát ingerli. A petroleum lámpákról, melyeket Cohn kísérleteihez használt, az exelsior lángnak 79, a nap lángnak 75, és a higieniai normál lámpa, melyet Schuster és Bär szerkesztett, lángja 56. gyertyával ért fel. A frankfurti Wesp egy mitraleos függő lámpát szerkesztett, melynek lángja 91 gyertyával ért fel. Förster tanár a természetes világosításáról a tantermeknek számos értekezést irt, és bebizonyította, hogy e téren is a vélemények nagyon divergálnak, az ablak és padozat közti terület nem a megfelelő, a porosz szabályok

az arányt úgy állítják fel, mint a hogy áll 1 az 5-höz, de ezen arány csak akkor felel meg a czélnak, hogy ha a tanterem előtt egy bizonyos tér szabadon áll és nincs beépítve, és így az egész láthatár fénye juthat be a szobába, nem pedig egy olyan keskeny téré, melyeknek a szűk utcákból kaphatók.

Ez utóbbi esetben csak az ablak közelében lévő hely kapna kellő világosságot, de a tanterem hátsó része csak az átelleni falról visszavert fényt kapná, olyan fényt, mely sem az olvasáshoz, sem az íráshoz nem elegendő, mert e czélra a láthatár világossága kell, hogy adja a fényt és a melynek akadály nélkül kell azon helyre jutni, hol a gyermekek ülnek. Ezen kellő mennyiségű fény bármely szobába csak úgy juthat be, hogy ha a beesési fénysugarak szöge egy olyan szöglet fog adni mely az előbbivel egyenlő nagy: gondoljunk mi most egy olyan egyenes irányban haladó fénysugárt mely az iskola asztalára esne és evvel egy párhuzamos vonalat alkot, mely fénysugár az ablak felső szegletét érintené, az egyenes vonal pedig a szembe lévő épület fedélszögletétől jönne, akkor ez a két vonal együtt egy szöglet adna s ez a szög függélyes átmetszetét képezné a láthatár fény mennyiségének, mely a szobában bejutott, — ezen szögnek nagysága legkevésbébb öf foknyi kell hogy legyen. Beesési szögül azt vehetjük mely úgy képződik, hogy ha a vonal a felső ablakpárkánytól az asztal felületére esne, és ha ezen vonal és az asztal felületjével képezne egy szöglet. A mint ezen beesési szögnek a nagysága fogy, épen olyan arányban fogy a megvilágítás is ugyannyira, hogyha egy ilyen beesési szögnél a nagyság 25 fok a megvilágítás már csak $\frac{1}{2}$ -szer olyan erős mintha az a beesési szög 65 fok volna. A tanuló szobákban soha sem szabad az ilyen beesési szögnek 25 foknál csekélyebbnek lenni,

Ha az égtájakat vesszük tekintetben, melyeknek irányában kell az ablakokat beállítanunk, akkor az északi világítás sokkal többet ér a sokak által magasztalt déli világításnál, mert az iskolában soha sincs szükség függönyökre, vagy faredőnyökre mivel ezek nemcsak a napsugárt zárták ki, ha szükség van rájuk, hanem a fény mennyiséget is. Bajos iskolában ezeknek a kezelése, világos napokon az éjszakai tájakról jövő fény is elegendő, borus napokon pedig kevés a különbség a déli és éjszakai világítás között, ha az ablakok éjszakai irányban nyílnak, akkor a napfény ellen nem kell védeniök, védelmeznünk és így a függönyökre nincs szükség, ha az ablakok iránya kevésé keletre esik, vagy nyugatra, vagy épen északnyugatra, ez az iskolák megvilágításánál csekély befolyással bír, mivel a tanítási órák reggeli 7 és d. u. 4 órai időközökben vannak. Mindenki tudja azt, hogy Cohn tanár állításai szerint a redőnyök vagy függönyök az iskoláknál alkalmatlanok; mert elzárják az ablakokat a szellőztetéstől is, de az ablakok elhelyezésénél mégis többen vannak a déli irányu ablakok mellett; mert azt senki sem tagadhatja, hogy a délről jövő fény mennyiség az északinál sokkal nagyobb.

A gyertyák kikoptak a használatból, a jó olajlámpák nagyon drágák. Hiába való a petroleum lámpáktól való félelem; mert a szegény tanuló csak az ilyenek használatára van utasítva, nem tehetem azt, hogy a sorok közé ne iktassam azon néhány rendszabályt, mely a petroleum lámpák kezelésére vonatkozik s melyet minden tanítónak kötelessége tanítványainak betanítani. Tanácsaim e tekintetben a következők: 1. A lámpa bélének azon része, mely a petroleum tartóban bele ér legyen egy nyitott végű fém gyűszövel körül véve, lehet

ez fémsodrony fonatból készített is, egy hüvelyknyi területre 28 recze fonat esne. 2. A lámpa ernyője legyen fémádognál ez jobb az üveg vagy porcellánból valónál. — 3. A petroleum betöltésére nem kell más külön nyílás mint a kiemelhető béltartó nyílása. — 3 minden lámpának megfelelő kioltó készüléke kell, hogy legyen. — 4 A célszerű és biztos lámpának megfelelő széles talpazatának kell lennie, — 5. A lámpa belek laza és nem kemény szövötü vagy fonatuak kell, hogy legyenek. 6. Mielőtt a lámpába a belet beállítanók, szükséges azt a tüznél jól kiszáritani. 7. A lámpa bél csak olyan hosszú legyen, hogy a petróleumtartó fenekét érintse. 8. Szélességök a béltartó szélességével annyira egyenlők, hogy abban ne legyenek össze gyürve. 10. Csak akkor kell meggyújtani ha a petroleum felszivattott rajta. — 11. A petroleumtartót mindig gyújtás előtt kell megtölteni. 12. Az egész lámpát tisztán kell tartani, minden kigőzölt vagy lecsepent petroleumot arról le kell törölni, az elégett belet minden meggyújtás előtt le kell vágni. 13. A meggyújtás után a belet mindig le kell csavarni és azután lassan a kellő magasságig emelni. 14. Olyan lámpáknak, melyeknek nincsen kioltó készüléke, a következő módon oltassanak ki: a belet annyira csavarjuk lefelé, hogy a lámpa ne lobogjon és ekkor az üveghenger nyílása felé fuvunk, és semmi esetre sem a hengerbe beléje. — 15. A petroleum kannák vagy korsók mindig annyi gondal tartassanak tisztán, hogy azok minden idegen tárgy, vagy piszoktól mentek legyenek.

Ezen rendszabályok csak a petroleum lámpákra találhatnak, és nem lehet őket sem ligroin, benzin, vagy borszes lámpákra alkalmazni. — Jó ezen szabályokat tudni, mert a petroleum égések $\frac{9}{10}$ -ed része a lámpák ügyetlen kezeléséből ered.

Dr. Bartók István.

Az ismétlő-iskolai oktatásról. *)

Újabb időben napi kérdés tárgyát képezi az ismétlő iskolai oktatás. Azt hiszem nem lesz felesleges, ha egy pár szóval mi is hozzá szólunk.

A népiskolai törvény szerint az elemi iskolát elvégzett tanulók közül azok, a kik nem mennek magasabb intézetekbe, az ismétlő iskolába kötelesek járni három évig. A törvény megalkotásakor az ismétlő iskola arra volt nagyon helyesen hivatva, hogy a mindennapi iskolában szerzett ismereteket állandósítsa, betetőzze és a gyermekeket az életre előkészítse. De a gyakorlat egészen más bizonyítványt állított ki róla.

Némely helyt még ma is igaz, csak papíroson él, gyakorlatban pedig nem; de ha jól szervezett mindennapi iskola van, itt is épen azon a ponton van a tanügy, mint a hol rendszeren foly az ismétlő iskolai oktatás. A végeredmény mind a két esetben egy, t. i. az iskolát elvégzett és felnőtt új nemzedék, mintha csak valamikor álmába járt volna iskolába, úgy nem tud. Csak tapogatózva olvas, ír és számol közülök egy néhány, egyébről pedig teljesen hallgat a krónika. És leszámítva azt a néhány ritka példányt, a kiket a természet különös tehetséggel ruházott fel: alig merem magam azon reménnyel biztatni, hogy érett korukban bár meglehetősen írni, és olvasni tudjanak.

*) Felolvastattott a gyalui tanítói kör gyűlésén, 1886. május 19-én.

De ha valósággal így áll a dolog, akkor mire való az iskola, mire való a tanítók? ... Mondhatja akárki: „A tanítók munkája nem ér semmit; tehát jobb ha nincsenek; haszontalanul ne fecséreljék idejüket, hiszen valóságos kár a reájok fordított költség.“ ... Igen de mi is megtudjuk ám védeni magunkat! Jöjjön segítségünkre a társadalom, az egyház, a közigazgatás és a törvényhozás, és akkor nem lesz a mi munkánk hijába valóság.

Tegyük fel csak a kérdést: mi az oka, hogy a tanító tanít, tanítványai tudnak, és a tanítványaiból lett emberek nem tudnak? Nagyon egyszerű. Első, s tán elmondhatom, hogy igazi természetes oka az, hogy a mily fogékony a gyermeki elme, ép oly feledékeny. Egy megrázó jelenetre, egy ritka tüneményre, vagy egy szép történetre, mit a gyermek korban látott vagy hallott az ember, halálíg elevenen emlékszik, de a tudás nem ilyen természetű. Idővel az emlékezetből észrevétlenül eltűnik, ha a folytonos gyakorlás nem tartja folytonos világításban; bár addig — a míg az ész teljesen meg nem érik. Azután ha háttérbe szorul is a gyakorlás, még sem egész ártalmas, de addig tagadhatatlanul az.

Egy szép virág maghorában, ha virágát elhullatta, már vannak kifejlett magvak, de zsengességüknél fogva haszontalanok. Ok nélkül tesszük száradni, mert azokból új növényt nem nyerünk. A népiskolai törvény épen ehhez hasonló. A gyermekeket épen akkor eresztí szárnyra, épen akkor szünik meg a gyakorlás, a mikor legelőgőbb szükesség volna reá. A tizenkét évet meghaladott gyermek jó vezetés mellett szép ismeret-körrel lép ki az iskolából. Szülőinek ősi szokásból rendszeren nem engedelmessékedik; tanulásra különben sem eröltetik, hiszen eleget járt iskolába. A tanító már nem parancsol; a papnak nincs azzal baja, tanul-e vagy nem, jól viseli magát vagy nem. „Musszáj“-ból egy héten egyszer felmegy iskolába; valahogy ott is eltelik, hiszen nem vágnak fát rajta, s aztán az övé a világ! Mert a nép gyermekének legkisebb gondja is több annál, hogy ha egyszer kikerült az iskolából, valaha vagy egy könyvet a kezébe vegyen elolvasás végett; vagy bár a téli estvéken egy forgács darabbal megpróbálná a nevét a hamuba bele karcolni. Hát vajon miért? — Talán nincs ideje? — Dehogy nincs! Van! Nem csak télen, mint szeretik némelyek mondani, de még nyáron is elég, csak nincs akarat. A szabad időkből játszani, tekeregni, kúrjongatni, istent káromolni, szemtelen dolgokat elkövetni, egymással tépelődni, estvénként az utcákat bölgve bejárni, fonóba és tánczba menni, mind olyan dolgok, a melyek nem engedik a nemesebb foglalkozást.

Ha ünnepnapon végig megyek az utcán, egyebet sem hallok égbe kiáltó káromkodásnál. Mikor a káromkodó csoport közelébe érek, végig szalad a társaságon a jelszó: „Jó a tanító úr!“ Erre mint egy vezényszóra, sorba áll a csapat, és tisztelettel köszönnek: „Adjon isten szerencsés jó napot!“ Én alázatosan fogadom, pedig szeretnék mindenikre 25-öt vágatni. Tovább haladva azon gondolkozom, hogy ha még bár ennyi jó megmaradt a sokból, ha nem volnának olyan isten szabadjában, vajon a többi is nem maradna-e meg? ... Estve, ha az asztalom mellett dolgozom, az utcát ordítóva bejáró sihederek vad larmája zavar, s ilyenkor mindig Szász Sándor collegám jut eszembe legény- és leány-egyleteivel, de hisz az sem ilyen barom csordának való. Az is csak szelidített társaságnak volna igazán üdvös.

Mikor a gyermek kikerül a mindennapi iskolából, teljes odaadással merül e förtelmes társaságba, s így nem csoda, ha egy pár év alatt mind lehull, a mit va-

lami nagy nehezen reá kentek az iskolában. Fokozatosan haladott a tanulásban, s aztán az ismétlő iskola volna hivatva, hogy ismeretei állandósuljanak, s az iskola az étellel összeköttessék. Igen de én az ismétlő iskolát jelen szervezetével úgy képelem, mintha szándékosan csak azért volna létesítve, hogy a fokozatosan szervezett ismeretét fokozatosan felejtse el.

Minden oldalról belátott tény, s ezért sürgetik annyira az ismétlő iskola újja szervezését. Most csak a megoldás képezi a kérdés tárgyát. Szerény nézetem szerint legelső megfontolni való a tanidő. A mostani szervezettel egy iskolai évben a törvény szerint, taníthatja a tanító a legjobb esetben a három korosztályt, 96 órán, a lelkész 64-en. Ennyi idő alatt még a meglevő ismereteket sem lehet elismételni, pedig ha mindig csak ismételnék és semmi újat nem tanulnak, a tanítás megszűnik vonzó lenni.

A második kérdés az lehet, hogy ki tanítson? A tanító! Csak hogy ő most is tul van terhelve a mindennapi iskolával, s ha az ismétlő iskola tanideje több lesz, a mindennapi iskola hátránya nélkül nem taníthatja.

A harmadik kérdés a fegyelmezésre vonatkozhatnék. Igaz ugyan, hogy az iskolai fegyelmezés a tanító kezében van, de ez az ismétlő iskolai növendékeket nem tartja vissza az apróbb csínyek, paraszt tréfák elkövetésétől és az erkölcsi elismételtől. Lenni kellene egy községi hatóság, amely szemmel kísérje a növendékek magán életét, és minden kihágásért megbüntesse a vétkest.

A negyedik kérdésnek a tantervet és a tananyagot kellene megújítania.

Az ismétlő iskola újja szervezésekor a törvényhozásnak nem kellene a tiszteletes lelkészeket számitáson kívül hagyni. A pap isten országának kertésze, melyben a lelkek a virágok, de a kert plántáit a tanító neveli a melegágyban — az iskolában. Ha a tanítótól a törvény megkivánja, hogy a melegágyban jó plántákat neveljen; kívánja meg a papoktól is, hogy a kiültetendő plántáknak lelkiismeretes gondozói legyenek; mert ha a melegágyból kiültetendő plánta rossz talajba, hideg éghajlat alá ültetődik ki, s a kertész sem fordít reá kellő gondot: a plánta elsatnyul, megtüskésedik s ferde növést kap. Ha a papság is törvény által lesz kötelezve, hogy a tanítóság munkáját ne akadályozza, sőt a betetőzésnél és az életbe való áthidalásnál tevékeny részt vegyen, s a közügy érdekében állásához és hivatásához képest a tanítósággal egyetértve közreműködjék, a tanügy óriási lépést fog előre menni.

Láttam egy kis református falut, hol a pap és a tanító öntudatos közreműködése folytán a környékben közmondássá vált verekedés, tolvajság és erkölestelenség egy pár év alatt nyomtalanul eltűnt. Nem ördögi praktika által, hanem csak az által, hogy a serdülő nemzedéket a mindennapi iskola után nem hagyták magukra. Megtartották a fegyelmezést — bár közvetve — az iskolai időn túl is kezeik között.

A tanító lelkiismeretesen tanított és tanít. A pap működését azzal kezdette meg, hogy alakított a falu véneiből egy jóra hajlandó, ügybuzgó presbiteriumot, és ezt a testületet egyuttal iskolaszékké is felavatta. Ez a testület lett a falu legfőbb ítélőszéke = becsületbirósága. Minden vasárnap gyűlést tart a délutáni isteni tisztelet után az iskolában. Legelső elintézni valók természetesen az egyházi ügyek, de ezek nem gyűlnek halomra, mivel minden héten elintéződnek. Azután az iskolai ügyek jönnek elő. Minden tag sorba jelentést tesz heti tapasztalatról.

Elmondja mindenik, hogy hol — mikor és melyik fiutól, vagy leánytól látott valami illetlen tettet, vagy melyiktől hallott valami illetlen beszédet. Azután a tanító tesz jelentést, hogy kik nem voltak jelen az isteni tiszteleten. A templomi mulasztást csak betegséggel és a faluból való távolléttel lehet igazolni. (Templomban kivétel nélkül minden legénynek és leánynak jelen kell lenni.) Mindezeket jegyzőkönyvre veszik s mivel itt csak szem és fültanuk vádolnak, kezdődik az ítélet minden kihalgatás nélkül. Minden vétkesre a gyűlés bűnéhez mért büntetést ró, mely rendszeren megszégyenítő büntetésből áll. Péld. a kik nem mennek templomba, a következő vasárnap reggel megseprük a kurátor felügyelete alatt a gyűlés által kijelölt utcát, vagy a templom előtti tért. Ennek kétszeres a haszna; az utcák mindig tiszták, — egy ünnepnap sem üres a templom.

Az ismétlősök feljárnak minden szerdán és szombaton délután 1 órától 5 óráig, melyből a pap egyet sem foglal el, s így a tanítónak van hetenként nyolcz órája. A pap minden ünnep nap a reggeli templomozás alkalmával prédikáció után ezt mondja: „Az ifjak maradjanak benn.“ Minden legény és leány, kik az iskolát elvégezték, fel a husz éves korig kivétel nélkül tartozik benn maradni. és ekkor részesülnek a heti két órai hit-tani oktatásban, télen nyáron egyaránt. Itt jut idő a hit és erkölestanra, s még marad az egyház történelmi nevezetes események megösmertetésére is.

Ugyebár mélyen tisztelt köri gyűlés, ez az ismétlő iskola megfelel hivatásának? — Ezt különösen a felekezetek komoly fontolóra vehetnék, s iskoláikat egykis érdeklődéssel ennek e mintára igen előnyösen berendezhetnék. Az állami és községi iskolák az egyháztól annyira el vannak szakasztva, hogy erre a mintára lehetetlen őket reá huzni, de a törvényhozás ilyenforma elvek szerint könnyen megtalálhatja az utat és a módot az ismétlő iskolák újja szervezésére.

Még csak a netaláni kételkedők megnyugtatóására szólók egy párt az imént leirt iskoláról. T. i. mondhatja valaki: „Jó jó de az a legény, meg leány az iskolaszék ítéletének nem veti magát alá, és akkor füstbe ment az egész.“ Történt biz' ott ilyen féle, de e tekintetbe a községben lakó érdemes körjegyző előtt az iskolaszék megkeresésére nincs fellebbezés. Ha meg kell lenni még meg is kötteti az ellen szegülő.

Ezek után igen szépen köszönöm a mélyen tisztelt köri gyűlés becses figyelmét. Fogadtokozásaimért bocsánatot és kegyes elnézést kérve, bátor leszek vitatétéleimet az ismétlő iskolai oktatásról előterjeszteni.

1. Szükséges-e az ismétlő iskolai oktatás. ?
2. Mi az ismétlő iskolai oktatás célja, és megfelel-e kellőleg jelenben céljának. ?
3. Mi az oka, hogy az ismétlő iskola oktatásnak nincs kellő sikere?
4. Miképen lehetne az ismétlő iskolai oktatás hiányain segíteni. ?

Földes Károly.

IRODALOM.

Vargyas Endre falusi népiskolai tankönyvei.

(Folytatás és vége.)

Az egyes helyeknél lefolyt események megemlítését, csak azokét t. i., melyek örökké lelkesítő, vagy mindig fájó emlékünél fog-

va úgyszólván kimagaslanak a történelemben, helyesnek találom megemlíteni; de Kőszeg ostromoltatását, sőt annak évszámát kihagyandónak vélem, s hogy Siklós várában Zsigmond király fogva volt, meg hogy Somogyvár a Koppány vezéré volt s hogy Jászberényben a Lehel kürtje őriztetik, megemlíteni idő vesztesnek, sőt helytelennek találom. Végre meg vagyok győződve, miszerint senki sem venne rossz néven, ha a 9–10 éves gyermekek földrajzi ismeretei közé nem volna beigtatva, hogy „Alesuth, József főherceg, a magyar honvéd főparancsnok kedvenc tartózkodási helye. „Szombathely nagy vasúti közlekedéssel, s élénk forgalommal bír.“ Hat sorral alább, Nagy-Kanizsa nagy vasúti összeköttetéssel, s igen élénk kereskedés-bír.“ Valóságos germánizálás magyar szavakkal. A „Tiszavidék“ ismertetésénél szerző hű önmagához, mert a mint nyugati Magyarországnak csak a közepe „Nyugat-Magyarország“; úgy a Tisza vidékének is csak a közepe „Tiszavidék.“ De hogy fölösztása nemcsak önkényes, de még általa sem elfogadható. mutatja azon állhatatlanság, hogy *vidékének* nem kevesebb, mint *öt* nevet ad, ide nem számítva a bánságot. Ime: „Tiszavidék,“ másképp „Alföld“ a déli része, „Al-Duna“-vidék, vagy „Dél-Magyarország,“ s méltán illetik „Magyarország éleltára“ elnevezéssel.

Jegy alatt az Alföld délibábját így ismerteti: „Sajátságos büvös tüneménye az Alföldnek a „déli-báb,“ a mely csendes, derült napokon, legtöbnyire dél felé támad, s a mennyire csak a szem elláthat, selymfényű tengerként lepi el a tikkadt rónaságot.“ Bizonynyal a zengő irányért van idézve e meghatározás, pedig ez, különösen az oly gyermek képzeletét, kinek a déli-bábról fogalma nincs, oly büvös homályba fogja borítani, molyból ki nem ragadható. „Ipara csak a vidék szükségleteihez mért, különösen híres lisztje, a „szegedi szappan,“ a déli vidéken honos a selyemtenyésztés és fonás.“ Az említett iparágak kivételnek örvendenek többé-kevésbé, s így nem lehet azt mondani, hogy az Alföld ipara csak a vidék szükségleteihez mért.

„Közlekedési útjai általában rosszak. Kerékmarasztó útjairól, feneketlen saráról az Alföld híres szokott lenni.“ Közvetlen utánna elősorol 7 vízi utat, s 3 vasút-vonalat, ezek nem közlekedési utak, vagy ezek is rosszak?

Eltelkintve attól, hogy „Budapestet az ország szívének is mondják,“ hogy „egyre emelkedő város,“ hogy „a világhírű nagyszerű lánchídhoz újabban a „Margitszigeti híd,“ (helyesen „Margithid“) és a vasúti összekötő hid sorakozott,“ (a hidak hogy sorakozhatnak?) talán az a nagy részletezés, mint az ország fővárosánál megbocsátandó; de Debreczennél az élektámaszok feltárása, hogy így szóljak, elmaradhadna: t. i. szalonnája, lisztje, cipője, kenyeré, dinnyéje, gubája, cseréppipája, kolbásza s lóvásárai híresek.“ Ugyanez oldalon három város híres vásáráról, de ez legalább nem oly szomorú, mint-hogy a „Felvidéken“ három állami börtön van fölemlítve egy fél oldalon. A földrajznál a gyermek igen könnyen esik ismétlésbe, annál kevésbé szabad e hibában a tankönyvnek szenvednie. Híven emlékezem, hogy gyermek koromban minden mezővárosnak, sőt ha szóba jött, falunak is, mind collegiumot, liciumot s gazdag könyvtárt ajándékoztunk, e könyv szerint az élénk vasúti közlekedés, híres vásár, s börtön osztás lesz szokássá a gyermekek közt.

A földrajzokban annyira megszegettük Nagy-Szalontáról Arany J. neve után a „nevezetes sertés tenyésztést,“ hogy e tankönyvtől szinte megvártam, ott is áll, hogy „bír“ ilyenell, s nagy költségek nevével még csak nem is pont, — hanem egyszerűen vonás válassza el. Oly sajátságos zölkénést érez az ember kedélye Aradnál is, mert az emlékezet itt sem pihenhet meg legalább egy pontnál, hanem rőtön mondani kell a „liszt-gyártást,“ *emelkedett* ipart, s élén *forgalmi* kereskedést. Nó, de ne panaszkodjunk, mert Nagy Idáról aztán valóságos hős költeményi hangon szól; ugyanis: „Nagy Ida a ciszány városég hajdani vitézségének mivoltáról nevezetes.“ A gyermek nem fogja fölismerni a tréfás czélzást, hogy pedig ezért egy történelmi magyarázatot beiktassunk, csakugyan nem érdemes.

A „Felvidék“ nagyobb síkságai: a Vág völgye, s a pozsonyi medence, az úgynevezett Csallóköz, s így a könyv szerint a Csallóköz keleti része „Nyugat-Magyarországhoz,“ a nyugati része a „Felvidékhez“ tartozik. „A „Felvidék“ sok hegye mellett minden megyének vannak kisebb-nagyobb völgyei, melyekben gabonát, burgonyát, s lent természetnek.“ Aztán a gyermek képzelete be is terengeti akár Árvamegye völgyeit is, ha kell búzaföldekkel, mert a „gabona“ gyűjtő fogalomnál legalább erre gondol.

„Erdély vidékének lakosai nyelvre nézve: magyarok, köztük az úgynevezett „székelyek,“ szászok, oláhok.“ A fogalomzavaron mit sem tisztáz az, hogy „székelyek“ idéző jelbe van téve, sőt alább, midőn szerző elősorolja, hogy e vidéken minő iparág „*divik,*“ csak neveli e zavart a következő sorok által: „a székely családok, a „katrinca“-nak nevezett köténytől elkezdve az utolsó öltözet darabig alig szorul idegen *műiparra.*“ A székely nők nagyon megnehezítelének e kiöltöztesért, mert a katrinca épp oly kevésbé székely viselet, mint a mennyire *műipar.*

„Erdély vidékénel“ nem tudom, ha panaszkodni, vagy örülni kell a szerző következetlenségén, mondhatnánk mostohaságán, mert míg a Duna-Dráva közötti vidék 12 megyéjét négy oldalon tárgyalja, addig az Erdély 17 megyéjének két oldalt szán.

Magyarország ismertetésének befejezésétől ad 8 $\frac{1}{4}$, sorban egy hézag, igazságtalan, hibás és teljesen fölösleges statisztikát, t. i.: „van 13 $\frac{3}{4}$ millió lakosa. Köztük 6 millió magyar.

A nemzetiségek számát elhallgatja, holott felekezetek szerint elősorolja, itt azonban, míg az izraelitákat fölemlíti, addig a görög keletiek és görög katolikusok létszámát elhallgatja, sőt ezeket egyáltalán meg sem említi. Végül valóságos országgyűlési hangon östermeléséről és középtermeléséről szól.

„Az Osztrák Államok“ ismertetésénél viszont ismétlésekbe esik. „Ezen tartományok jelentékenyebb folyói a Duna, mellék folyója az In, mely Tirolból jön; az Elba, mely Csehországban ered; a Visztula, a Kárpátokból *jöven,* végig hőmpolyóg Galiczián, mellék folyója a Dnieszter; (bizonyosan a Fekete tengerrel együtt) az Ets Tirolban ered.“ A Drávát, Szávát, Murát, nem tartja szerző megemlítésre méltónak.

„A föld öt része.“ „A földgömb.“ Hogy valaki befejezve Európa országainak ismertetését, mielőtt a többi világrészekre térne, a földgömböt ismerteti, indokolható; de hogy Ausztria, s a szomszédos államok közé miért kell beekelni, nem tudom.

„A föld egy rendkívül nagy, gömb alakú test, mely az isteni gondviselés csudás szervezése szerint, a nagy világtérben, a többi égi testekkel együtt szabadon áll.“ Hogy f gja már most a gyermek képzeletében a tanító a földgömböt megindítani, ha ott a tankönyv megállította?!

„A víz, melyet tengernek, vagy oceánnak nevezünk.“ Akkor azt is mondhatnók: *kérek egy pohár oceánt.* Már pedig, ha igazán az oceánból meritnők is, a pohárban megszűnnék az lenni.

„Azon keskeny földrészt, mely két világrészt köt össze, földszorosnak hívjuk.“ E szerint földszoros nem létezik, mert a két Amerikát egy világrésznek tekintik, a többit nem köti össze keskeny földrészt, vagy akkor Rumélia és Moréa világrészek; lévén köztük ez idő szerint a corintusi földszoros.

„Oly vizrész, mely két világtengert köt egybe, tengerszorosnak mondjuk.“ Szerző utánna tehette volna, ilyen pedig csak egy van a világon, a Bering útja.

„A Föld saját tengelye körül megfordul minden 24 óra alatt, ebből származik azután a nap (nappal) és éj.“ Nem azután, s így helytelen itt e határozó.

„A felső az északi sark. az alsó déli sark.“ A nagy világtérben nincs felső és alsó fogalom.

A terítő köröknek jegy alatti magyarázata igen irdekes: „Terítő köröknek azért nevezik ezen köröket, mert midőn a nap észak felől a rák-jegybe, dél felől pedig a bak-jegybe lép, ezeken túl a nap sugarai, melyek a terítő körök között függélyes irányban esnek, megterülnek, s ezeken túl a napnak perzelő forrósága már megszűnik.“

Európa országai közül legelsőnek a Balkán félszigetet veszi föl. Igaz, hogy közvetlenül szomszédos, de legelsőbb oly kis területen 7 kis államot ismertetni, nem találom helyesnek.

Nem értem, hogy míg Olaszországból 7 várost említ, Franciaországból miért csak hármát, s Spanyolországból csak egyet.

Európa szigetei közül csak a Földközi tengeren levőket sorolja elő.

„A Szahara sivatagon a napsugár oly forró, hogy képes kiöltöni a strucz madár tojásait is.“ Brém szerint a strucz pár felváltva ül tojásain.

„Alexandria legújabban földig bombáztatva, régi-dicsősége sokat szenvedett.“ Valószínűleg az is összebombáztatott.

„Dél-Amerika ős rengetegeiben csak úgy hemzsegnek a mérges vad állatok, viperák, majmok és kolibrik.“ (40. lap.)

„Grönland szigetén“ az „eszkimó törpe, és vad népfajlakik.“ Törpe, de nem vad.

„Amerika az „arany hazája.“ Európából is sokan vándorolnak e világrészbe, arany álmokkal, de gyakori csalódással.“

„Világegyetem. Mértani földrajz.“ Elemi iskolába helyesebb volna a csillagászati elnevezés.

„A hold éppen úgy, mint a föld, szintén a naptól nyeri világozottságát, s innen van az, hogy a mi földünkről csakis azon oldala látható a holdnak, a melyet a nap megvilágít.“ (Akkor a holdnak minden oldalát látnunk kellene.)

„Ebből magyarázható meg azon tünemény, hogy egyszer a hold egész tányérját, másszor csak felét látjuk, s némelykor semmit sem láthatunk belőle.“ (Ebből így aligha magyarázhatnók meg.)

„A napnak és holdnak vannak fogyatkozásai is.“

„A napfogyatkozás akkor áll elő, hogy ha pályafutása közben a hold, a nap és a föld közé kerül. A hold ekkor annak fényét elfogja.“

A tankönyvet szerző egy verssel végzi, melyet Berzsenyi „Fohász“ című költeményéből — nem mondhatom idéz, vagy akkor azt mondanám, hogy szabadon idéz, hanem inkább kieszde.

Vesz ugyanis az első versszakból 2 sort, a harmadikból 1 3-ot, betold öt szót, s hozzá kapcsolja a 4-ik versszak utolsó sorát.

Az elősoroltakon kívül e tankönyvben még igen sok a kisebb-nagyobb hiba, s habár van benne itt-ott helyesen feldolgozott, jól választott anyag, az csak nem elenyésző előny a sok téves magyarázattal, hézagossággal és hibával szemben, úgy hogy azt tankönyvvül egyáltalán nem ajánlhatom.

... l. . . l.

VEGYESEK.

— **Hátrálékos előfizetőinket a lapdíj haldéktalan beküldésére tisztelettel kérjük.**

— **Városunk I-ső községi iskolájánál a harmadik tanterem építése folyamatban van, s így ez iskola már a legközelebbi tanévben azon helyzetben lesz, hogy a jelentkező tanulókat befogadhatja.**

— **Lapunk szerkesztőjének Bartók László ellen indított sajtóperében a következő ítélet hozott: Ö Felsőge a király nevében! A kolozsvári, kir. törvényszék, mint sajtóbírószág, Rieger Imre magán vádlónak, Bartók László vádlott ellen a Kolozsvárt megjelenő „Ellenzék“ című napilap 1885. évi 299-ik számában közzétett nyíltéri cikkért, becsületsértés vétsége miatt indított sajtóperében kir. törvényszéki elnök Bíró Pál vezetése alatt, kir. törvényszéki bírák Veres Ákos és Comanescu Sándor, t. jegyző Kócsi Andor, továbbá rendes esküdtek Balázs József, Bogdán István, Krasznai Mihály, Sándor József, Deák József, Enstrasser Benedek, Oriold József, Kerkes János, Szentgyörgyi Lajos, Veisel Antal, Ifj. Csiki József és Fischer Vilmos, és pótesküdték Nagy Gábor és Bak Lajos közreműködése mellett az 1886. évi június hó 21-én megtartott esküdtészi tárgyalás, vádló és képviselője Dr. Lehmann Róbert vádbeszéde, és vádlott valamint védője Deáky Albert védőbeszéde meghallgatása után, a tizenkét rendes esküdt szavazata alapján hozta a következő Ítéletet: Bartók László kolozsvári születésű ev. ref. válásu, 27 éves, nőtlen, okleveles tanítójelölt, a Rieger Imre sérelmére az incriminált cikk tétellei által elkövetett becsületsértés vétségében az esküdtek által vétkesnek találván, a btk. 261. §. alapján a btk. 92. §. alkalmazásával 5 (öt) forint fő- és 5 (öt) forint mellék büntetésre ítélik, a mely felhajthatlanság esetén, a btk. 53. §. értelmében összesen 2 napi fogházra lesz átváltoztatandó. Elmarasztalatik 5 fnt eljárási költségeknek, valamint vádló részére képviseltetésével felmerült, s általa az erdélyi magyar közművelődési egyesület pénztára javára felajánlott s 25 fntban, mérsékelt képviselői díjnak megfizetésére, mindegyiket 15 napi külföldi végrehajtás terhe alatt. Ezen ítélet azzal a megjegyzéssel közölötketik, hogy mai napon kihirdetve lett, s felek azon megnyugodva, jögerőre emelkedett. A királyi törvényszék, mint sajtóügyi bíróságtól. Kolozsvárt, 1886. évi június hó 21-én. Bíró Pál, elnök. Kócsi Andor.**

— **Mghívó A magyarországi tanítók Eötvös alapjának jótéményeit osztó országos bizottság f. é. augusztus hó 20-án d. e. 10 órakor tartja meg Budapesten a VI. kerületi állami polg. isk. tanítóképző intézet zenetermében jelenévi közgyűlését. E közgyűlésre az alapszabályok értelmében az Eötvös-alapot kezelő és gyűjtő bizottság tagjain kívül meghívotnak: 1. A II. országos tanítói gyűlés által megválasztott osztóbizottsági tagok 2. A Eötvös-alap azon mélyen tisztelt alapító tagjai, a kik 500 fntot alapítottak. 3. Mindazon tanítói testületek és egyesületek képviselői, a melyek a 100 fntnyi egyleti tagsági tőkét az alap pénztárába beszolgáltatták, valamint azon tanítói testületek és testületek képviselői is, a melyek minden egyes rendes tagok után a 10 kr évi járulékot f. é. augusztus 1-ig az Eötvös-alap pénztárába be fogják szolgáltatni. Budapesten, 1886. június 12-én. Péterfi Sándor, Az Eötvös-alap orsz. kezelő és gyűjtő bizottságának elnöke.**

— **Új alvásmód.** A „Természettudományi Közlöny“ utolsó füzetében Bikfalvi dr. orvos ír melegen ajánja a *Menli* svájci orvos által javasolt alvásmódot, a mely éppen ellenkezője a divatos, 2—3 vánkoston történő alvásnak. Menli véletlenül jött rá, midőn egy izben terdén állított ágyban fejével mélyebb helyzetben aludt, hogy másnap sokkal korábban ébredt, mint rendszeren, egész nap jól és vidáman érezte magát és sokkal munkabíróbb volt, s ez időtől kezdve főfájása, a mely azelőtt gyakran kinozta, teljesen elmaradt. Azóta számos idevágó kísérletet végzett, hogy fiziológiai alapon is kimutathassa a fejfelé való alvásnak észszerű voltát. Az alvás e

módjának legfontosabb az a hatása, a melyet az agyvelő vérkeringésére és a vér eloszlására gyakorol. Az agyvelőnek ugyanis, mint testünk legnemesebb szervének sok és oxigénben dús vérre van szüksége. Alló helyzetben a vér oda áramlása meg van nehezítve, s csakis a szív erőteljesebb működése tudja azt kieszközölni. Alvás közben azonban, midőn minden szervünk pihen, szívünk is ritkábban lüktet és gyengébben huzódik össze. Ekkor tehát az agyvelőhöz is, kivált ha 2—3 vánkoston nyugszik a fej, kevesebb vér jut, a miért is az csak nehezen és hosszabb idő alatt szabadul meg azoktól a bomlási anyagoktól, melyek a kimerültséget és fáradságot okozzák. Ha azonban nem helyezük fejünket magasabbra, hanem legalább is vizirányosan fekszünk, megkönnyítjük a fej felé való véráramlást és elősegítjük a fáradságot okozó bomlási anyagok kiküszöbölését, mi által álmunk üdítőbb és rövidebb lesz, mi magunk pedig frissebbekké és munkabírókká válunk. Ezen általános kedvező hatáson kívül előnyösnek látszik a fejfelé való (vagy legalább vánkossá nélküli) alvás a tüdővész kifejlésének meggátolására oly egyéneknek, kik arra hajlandók. Megszünteti a makacs hányást is, mely a nőket bizonyos érdekes körülmények közt oly gyakran kinozza; kedvezően hat az előforduló vérpangási bajokra, minő pl. az aranyér stb., továbbá hasznos egyes szivbajok elkerülése is a gyermekekre nézve. Célszerű, hogy idősebb egyének a megszokott alvási helyzetből az újra ne csapjanak át egyszerre, hanem fokozatosan minden 14 napon egy-egy vánkossal kevesebbet használjanak egész addig, míg testük a vizirányos helyzethez hozzá szokik. Csak azután mehetünk át az ágy lábvégének fokozatos emeléséhez, de akkor is tartsuk meg a 14 napos pauzákat, az alátámasztást pedig folytassuk mindaddig, a míg a legkedvezőbb helyzetet eltaláltuk. Minél fiatalabb valaki, és minél nagyobb szellemi munkát végez, annál mélyebben nyugvó fejjel alhatik. A felkelés lassan történjék, hogy a gyors felugrás által az agyvelőben fellépő vérszegénységet kikerüljük s a szívnek időt adjunk az egyes testállásban megkívántató fokozottabb működéshez való alkalmazkodásra. Hogy a hálószoba levegője jó tiszta legyen ez új alvásmódnál is természetesen megkívánatik.

— **Francia tanítóképzés.** Franciaország 86 kerületének mindenikében — ötnék kivételével — van tanítóképző intézet, egyik kerületben pedig kettő; tanítóképző 55 kerületben van. Ezen kívül egy-egy fi- és nőképző Algírban, és fikepző Oranban tartatik fenn. 1881—1884. évig 6503 tanító és 2333 tanítónő képesítettet a falusi, 2371 tanító és 837 tanítónő a városi iskolák számára.

— **Katonáskodás és népiskola.** Oroszországban az oly hadköteles egyének, kik a népiskolát rendszeresen látogatják, hat év helyett csak négy évig tartoznak katonáskodni.

— **Új tanfelügyelő.** Kolossy Miklós, Fejérmegye köztisztviselőben álló tanfelügyelője már korábban beadta lemondását Trefort miniszternek, és utódja a tanfelügyelői széken gróf Festetich Benő Zalamegye mostani segédtanfelügyelője lesz. Festetich gróf már október hó 1-én elfoglalja hivatalát. Kolossy úr egészsége helyreállítására furdóhelyre megy s aug. és szept. hónapokban a tanfelügyelői teendőket Göbel János György igazgató fogja ellátni.

— **Délutáni szünetek.** Az osztrák közokt. miniszter egyik rendelete szerint folyó hó 15-től a délutáni tanítások beszüntetendők. Bécsi lapok ezen rendelet határának kiterjesztését kívánatosnak tartják a vidéki iskolákra nézve is — hisz a jelenleg uralkodó tikkasztó hőség nem egyedül Bécsben teszi az oktatást lehetetlenné. Különben is észszerűtlen a szünetek kezdetét a naptrá kételtől függővé tenni. A délutáni szünetet tekintet nélkül a hónapokra, mindannyiszor volna kiadandó, a hányszor az iskola hőmérséklete a délelőtti oktatás végén 20° R. fölül emelkedik. Ugyancsak az osztrák közokt. miniszter május 27-én kelt rendelettel szigorúan megtilti a nép- és polgáriskolák tanítóinak az imakönyvekkel való üzérkedést.

— **Tanítóintézetet állít a horvát kormány elhagyott gyermekek részére.**

— **Beküldetett.** Palmaágok. Egyházi s alkalmi énekek, férfikarra szerkesztette Kapi Gyula a soproni ev. tanítóképző igazgatója. Szerző e művével az isteni tisztelőnek a zenei része tisztultabb és költői kifejezése által több fenséget és méltóságot öhajjt kölcsönözni. Valóban itt az ideje már, hogy a prot. egyházi zene, ének, mely akárhogy vegyük is a dolgot, mindenk fölé szív és kedélyképző, kissé magasabb színvonalra emeltessék. Szerző e könyvével egyszersmind a tanítói és lelkes pályára készülődő ifjak kezébe alkalmas énekgyűjteményt öhajjt adni, s megmenteni a most szokásban levő s időt rabló másolgatás nehézségeitől. A mű 60 lapra terjed s 33 éneket foglal magában különböző alkalmakra. Kiállításra igen csinos. Ára? Ajánljuk az érdekeltek tigyelmébe.

TARTALOM: A szórakozottságról. Papp György. — Az iskolák világitásáról. Dr. Bartók István. — Az ismétlő iskolai oktatásról. Földes Károly. — Irodalom: Vargyas Endre népiiskolai tankönyvei, ismerteti . . . l. — Vegyesek.